

MOLNÁR LÁSZLÓ

A Budapesti Orvostudományi Egyetem az 1956-os forradalomban

A budapesti orvosegyetemisták ugyan nem játszottak kezdeményező szerepet az események előkészítésében, a hangulat körükben is forrongó volt 1956 folyamán. Ezt jelzi a júniusban, a mohácsi építőtáborban kitört éhséglázadás is. A szegediek és a műegyetemisták felhívásához október 22-én csatlakoztak, amikor 16 pontos követelést fogalmaztak meg azzal a szándékkal, hogy azt a 24-ére tervezett DISZ-küldöttgyűlés elé terjesztik. Ezek a követelések, hasonlóan a többi egyetemen összeállított listákhoz, egyaránt tartalmaztak politikai jellegűeket (demokratikus választások, sajtószabadság, nemzeti ünnepek és hagyományok visszaállítása), illetve csak az egyetemet érintőket (az egyetemi autonómia visszaállítása, a kollégiumi elhelyezési körülmények javítása stb.).¹ Hasonló tartalmú, de sokkal terjedelmesebb követeléseket a III. éves orvos- és fogorvostanhallgatók gyűlése is pontokba szedett október 23-án. Ebben már a rektor és a dékánok titkos szavazással történő megválasztása is szerepelt.² 23-a délelőttjén az egyetemi DISZ vezetői, ügyesen kihasználva a feszült politikai helyzetet, küldöttséget menesztettek az egészségügyi miniszterhez, ROMÁN JÓZSEFHEZ. Itt sikerült rendkívüli támogatást szerezni az egyébként botrányosan rossz körülmények között működő kollégiumok felszereléséhez. A minisztertől az egyetemhez közeli Kossuth Tüzértiszti Főiskolába (azelőtt Ludovika Akadémia) siettek, hogy elérjék azt, amit az egyetem vezetése évek óta képtelen volt: a katonai épület egy részének átadását kollégiumi célokra. A honvédelmi miniszterhelyettessel, JANZA KÁROLY vezérőrnaggyal folyt tárgyalás meglepő eredménnyel zárult. Az orvosegyetem megkapta a teljes épületegyüttest. Sajnos ez a látványos siker nem élhette túl a forradalmat, bár hosszú időre megoldhatta volna a ma is kínzó elhelyezési gondokat.

Az egyetem udvarán ekkor már tömegesen gyülekeztek a hallgatók a meghirdetett délutáni felvonulásra. A belügyminiszter rádióban közzétett tiltása miatt hosszas huzavona kezdődött, mivel az egyetem vezetői próbálták akadályozni a felvonulásban való részvételt. Közben a hallgatók részben futárok, részben telefon útján igyekeztek kapcsolatot tartani műegyetemista társaikkal. Végül délután két óra után, némi késéssel mégiscsak elindultak, részben a Petőfi szoborhoz, részben a Kiskörút – Marx tér felé a Bem szoborhoz. A Margit-hídnál már a Pest felé áramló tömeggel találkoztak, hogy együtt menjenek az Országház épülete elé. Innen a orvosok egy része visszatért az ELTE Gólyavár épületébe, ahol a Petőfi-kör aznap estére szervezett soron következő vitaestjét tartották „A fiatal orvos és a társadalom” címmel. A több mint négyórás vita az egészségügy számos alapvető problémáját érintette. A hozzászólók súlyos kritikával illették többek között az orvoskamara helyett létrehozott Orvosszakszervezetet, de az Akadémiát vagy a Magyar Vöröskeresztet is. A meghívottak közül nem ment el az egészségügyi miniszter és az egyetem rektora. Helyette az ülés levezetésére az Általános Orvoskar dékánja, a diákok közt népszerű BABICS ANTAL professzor vállalkozott. A vitára végül a közeli Rádiónál kitört lövöldözés tett pontot.

Másnap az egyetemen megalakult az Orvosegyetem Forradalmi Bizottsága PATAKI ISTVÁN docens, PRÁGAY

1. Idézi Somogyi János a MEFESZ Medikus Kör, a NÉKOSZ Pápai Páriz Ferenc Kollégiuma és az Orvosegyetem DISZ-szervezete. Emléktörédek 1945-1956. In.: Orvosok, orvosegyetemi fiatalok, mentősök a magyar forradalomban. Szerk.: Prágay Dezső. Essen, 1998. pp. 43-45.

2. Politikatörténeti Intézet Levéltára 290. fond Az 56-os gyűjtemény 1.d. 47.l.

DEZSŐ tanársegéd és JANKÓ BÉLA orvostanhallgató vezetésével. Egyben át is vették az egyetemi ügyek irányítását, ami annál könnyebb volt, mert a rektor a forradalom kitörése óta egyáltalán nem jelent meg irodájában, azzal csak telefonkapcsolatot tartott. Hasonló forradalmi bizottságok máshol is létrejöttek (pl. kollégiumok, egyes tanszékek). Ezek a helyi hatalmi szervek igen öntevékenynek bizonyultak. A legsürgősebb feladat a gyógyszer- és kötszerellátás megszervezése, illetve a mentési munkában való részvétel volt. Ez utóbbi egyáltalán nem volt veszélytelen feladat, miután 23-án este a Rádiónál körülzárt ÁVH-s őrségnek mentőautókon próbáltak meg utánpótlást eljuttatni kívülről, így ettől kezdve a vöröskeresztes kocsikat mindkét oldalról célpontnak tekintették, aminek számos mentő esett áldozatul. Az egyetemi forradalmi bizottság megszervezte, hogy a Nemzetközi Vöröskereszt nickelsdorfi lerakóhelyéről szállítsák egyenesen Budapestre az egészségügyi szállítmányokat. Ezeket az egyetem központjából osztották szét részben a klinikáknak, részben más budapesti kórházaknak. Raktárakat alakítottak ki, melyek őrzését, illetve a szállítmányok kísérését felfegyverzett diákokból álló nemzetőrség látta el. Fegyvereket kezdetben az egyetem Katonai Tanszékéről, az MHSZ-től és az ELTE Lenin Intézetéből, később a honvédség egyik budai laktanyájából szereztek, illetve kaptak.

A bizottság egyes, politikai okokból szervezett tanszékeket feloszlatozott, másokat átalakított. Így a Marxista-Leninista Tanszéket, ami helyett, néhány oktató megtartásával, Társadalomtudományi Tanszéket szerveztek. Az Orosz Lektorátust Idegennyelvi Lektorátussá alakították át. Jogutód nélkül lett feloszlatoztva a Katonai Egészségügyi Tanszék, a valójában meglehetősen katonai jellegű Testnevelési Tanszék és a Tanulmányi Osztály, melyet eredetileg a minisztérium meghosszabbított kezeként hoztak létre.

A diákok közül többen, főleg kollégisták, a fegyveres harcokban is részt vettek. Így RÁCZ JÓZSEF, II. éves hallgató is, akit később az egyetemi fegyveres őrség parancsnokának választottak. Ők hol valamelyik felkelő csoporttal, hol önállóan harcoltak. Az egyetem központjával szemben állt a IX. kerületi pártház, amit az egyetemisták lefoglaltak és diákszallónak rendeztek be. Ezen a bázison röpcédulákat is gyártottak, valamint Vöröskeresztes lerakatot is működtettek, ahonnan még a környékbeliek élelmezését is el tudták látni a harcok idején.

Az egyetem legfontosabb feladata azonban természetesen a sebesültellátás volt. Ennek méreteiről csak elszórt adataink vannak, bár ebben minden klinika részt vett. A Baross utcai II. sz. Sebészeti Klinika 378 sebesültet kezelt október 23. és november 9. között, köztük 37 szovjet katonát.⁴ A Tűzoltó utcai II. sz. Gyermekgyógyászati Klinikán 80 civilt, 14 felkelőt és 12 szovjet katonát láttak el. Az Üllői úton álló Urológiai Klinikán kb. 170-re rúgott a beszállított sebesültek száma, akiket mindössze 4-6 orvossal és az ápolószeméllyel láttak el. A közlekedés bizonytalansága miatt a legtöbb helyen nem volt teljes a személyzet, ami tovább súlyosbította a bennlévők túlterheltségét. A halottakat ideiglenesen az egyetem kertjében hantolták el.

A Vörös Hadsereg második támadásakor az egyetem, főleg annak belső klinikai telepe, ismét a harcok közepébe került. A szomszédos Corvin köz, a Kilián laktanya és a Tűzoltó utca az egyetemi klinikákat is célponttá tették. Ekkor érte tüzéségi találat a II. sz. Belklinika A épületének 25. kórtermét, ahol minden ott fekvő beteg meghalt. A pincék megteltek sebtében lemenekített fekvőbetegekkel, sürgősségiágyakkal, míg odafenn folyt az esztelen rombolás. Az egyetemi főépületnek a jobb szárnya pusztult el, ahol a Bőrklinika székelte, de sok más épület is súlyos károkat szenvedett. Így a Kilián laktanya mögött fekvő II. sz. Gyermekklinika vagy az Üllői úti épületek. A II. Szemklinika Kálvária téri részlegét szabályos ostrommal vették be az oroszok, bár senki sem védte, csak egy három méteres vöröskeresztes zászló. Az épületkárok mellett súlyos vérvesztést jelentett az emigráció. 104 orvos és 76 egyéb alkalmazott távozott az egyetemről. Az egyetemisták soraiból is sokan hiányoztak. A 3085 fős hallgatóságból 315 emigrált, 3 meghalt, egyet kivégeztek, többet bebörtönöz-

4. Dubecz Sándor: Sebészeti klinika a tűzvonalban, 1956. Budapest, 1996. p. 274

tek, vagyis összesen kb. 11%-os volt a veszteség.

A forradalmi bizottságok még december elejéig működtek. A rádióban az egyetem felhívást intézett a hallgatókhoz, a felsőbb éveseket kórházi és gyógyszerügyi, az alsóbb éveseket romeltakarítási munkára mozgósítva. A MEFESZ és a NÉKOSZ még decemberben is kéréseket, követeléseket fogalmazott meg, melyek 1957 januárjában kerültek az egyetemi tanács elé. Ezekben kiemelt helyet kaptak a diákszociális kérdések, a magántanári kollégiumok visszaállítása, a nem szakmai tárgyak fakultatívvá tétele és a szabad idegen nyelv-választás. Az egyik sarkalatos pont az egyetemi autonómia és oktatási szabadság visszaállítása volt.⁵ A tanári kar nemcsak az autonómiával, hanem az egész egyetem jogállásával foglalkozott egy 1956. december 12-én tartott tanári értekezleten. Megtárgyalták az önállóság vagy az ELTE-hez való visszatérés, valamint a főhatóságok kérdéseit. A javaslatlétre megválasztott bizottság végül a fennálló állapot megtartását ajánlotta. A főhatóság kérdésében HAYNAL IMRE professzor súlyos kritikával illette az Egészségügyi Minisztériumot, annak szakmai alkalmatlansága okán, amivel a résztvevők többsége egyetértett, és ami egybecsengett a Petőfi Kör vitaestjén elhangzottakkal is.⁶

A szovjetek által visszaállított kommunista hatalom 1957 januárjában még ígéretet tett arra, hogy teljesíti a diákszervezetek követeléseit. Hatalmuk megszilárdulásával azonban ezekről sorra megfeledkeztek. A tartóztatásokat már novemberben megkezdtek. Mindez részét képezte a forradalomban kulcsszerepet játszó egyetemi ifjúság megfélemlítésének. Ennek során Tóth Ilona végzős medikát egy koncepciók kirakatperben halálra ítélték és 1957. június 27-én kivégezték. Ekkor már központi utasításra az egyetemeken is folytak a vizsgálatok és fegyelmi eljárások mindazokkal szemben, akik szerepet vállaltak a forradalomban. A bizottságok nem foglalkoztak azok ügyeivel, akik esetében a hatóságok folytattak vizsgálatot, kizárólag ezen vizsgálatok lezárása, és az illető szabadon bocsátása után. Az eljárások során a bizottságok gyakran nem a vizsgált személy tevékenysége, hanem kifejezetten politikai nézetei, vagy egyes aktuális eseményekhez való viszonyulása iránt érdeklődtek. Bevett gyakorlatuk szerint nem a bűnösséget, hanem az ártatlanságot kellett bizonyítani, ez azonban beleillett a kor jogszolgáltatási gyakorlatába.

Összesen 8 egyetemi tanár és docens ellen indult fegyelmi eljárás. Közülük 3 főt bizonyítékok hiányában felmentettek, 1 docent elbocsátottak, további 4 professzor ellen hoztak különböző elmarasztaló ítéleteket. Az alsóbb szintű oktatói karból 2 orvost bocsátottak el, további 6 enyhébb büntetést kapott.⁷ Egyéb alkalmazottak közül 9 főt bocsátottak el, illetve helyeztek át. A megtorlás utójátékának tekinthető HAYNAL IMRE professzor eltávolítása.⁸

A forradalom leverését követő kiábrándultság és passzív ellenállás tükröződött a párt létszámának alakulásában. Egy 1958 elején készült jelentés szerint a 3114 hallgatónak mindössze 2,3 %-a volt tagja az MSZMP-nek és 8,2%-uk a KISZ-nek.⁹ Sokatmondó adat, hogy az 1956-ban működött tanszékvezetők közül hányan újították meg párttagságukat a forradalom után. A 40 főből 9 párttagságára vonatkozóan nem maradt fenn adat, további 9 fő 1956-ban és azt követően is pártonkívüli volt. A 22 MDP-tag tanszékvezető közül mindössze négyen léptek át az MSZMP-be, egyikük csak 1958-ban.¹⁰

5. Semmelweis Egyetem Levéltára (SE Lt.) 3/a. Egyetemi tanácsulési jegyzőkönyvek 6. kötet 1956/57. p. 59.

6. SE Lt. 3/a. Egyetemi tanácsulési jegyzőkönyvek 6. kötet 1956/57. p. 71.7

7. A központilag szervezett fegyelmi eljárásokon kívül is történtek elbocsátások, de ezek iratai nem maradtak fenn.

8. SE Lt. 5/a. Általános Orvostudományi tanácsulési jegyzőkönyvek 2. kötet 1957/58. p. 92. Az 1958. január 22-i I. rendes kari ülés jegyzőkönyve. A Magyar Forradalmi Munkás Paraszt Kormány 1958. február 13-i ülésén határozott Haynal nyugdíjaztatásáról, ami szélesebb összefüggésbe helyezi az ügyet. A történeletről Haynal utóbb levelet váltott Kádár Jánossal, melyet Antalóczy Zoltán közöl „Egy klinika élete a Rákosi korszakban. Emlékeim a Haynal-klinikáról” című könyvében. (Heraldika, Budapest. 1997. pp. 143-148.)

9. SE Lt. 3/a. Egyetemi tanácsulési jegyzőkönyvek 7. kötet 1957/58. p. 255.

10. SE Lt. 13/b Személyzeti Osztály iratai, személyi anyagok.